

I det förgångnas brunn...

I spåren av allmänbildningstraditionens upplösning har följt en språklig vulgarisering. Denna sorgliga utveckling kan delvis bero på att den klassiska utbildningens företrädare intill ganska sen tid inte själva riktigt kunnat ge uttryck för och dra konsekvenserna av sin hanterings kulturella betydelse, skriver dr Leif Carlsson, kulturchef i Svenska Dagbladet. Det studium som ägde rum av det klassiska arvet slutade nämligen alltför ofta där det verkligt intressanta skulle börja: när detta arv börjar att föras vidare, för att sekler och årtusenden igenom, långt efter de klassiska samhällenas undergång, på ett outplånligt sätt prägla hela den kulturtradition som är vår. Det är vemodigt, framhåller dr Carlsson, att provinsialismen i tiden nu bemöts med största högaktning i vida kretsar, vemodigt därför att så mycket av mänskliga värden därigenom förblir outnyttjat för så många.

Det är tänkvärt, att ordet referensram kommit på modet i den utbildningspolitiska debatten ungefär vid samma tid som vi förskingrat de två kapital som under århundraden för bildade personer utgjort de gemensamma referensramarna, låt vara att man levit i lycklig okunnighet om det pampiga ordet.

»Nu står parnassen i den christna kyrkan» – Tegnér's ord vid magisterpromotionen 1820 anger i kortaste form de två väsentligaste inslagen i vad som en gång var allmän bildning (självfallet inte det samma som bildning för alla) och det av tusen historiska trådar tvinnade sambandet mellan dem. Tillsammans erbjöd den klassiska traditionen och den bibliska ord- och symbolskatten ett förråd av begrepp, bilder, händelser, personkaraktistiker och exempel som helt visst ofta fungerade huvudsakligen som knapphålsblommor (i sig själv intet fel) men ofta också som lätthanterliga och nyttiga kommunikationsinstrument. Dessa instrument är nu sönderbrutna; att de ersatts av mångahanda andra, modernare eller sinnrikare kunskaper båtar föga – poängen med den gamla bildningstraditionen var just att i princip alla kände till *samma* saker, även om dessa saker till äventyrs var färre än nu. Bertil Malmberg beskriver på det sätt som endast han behärskar, hur systemet fungerade: »Solon är alltigenom vis, och Aristides glömmer inte ett ögonblick att han är ett böjningsmönster för rättrådigheten — — — De ädla gestalterna ha sina format i behåll liksom de fräcka stå oanfäktade i sin uselhets permanens».

Har denna underbara formulering ännu någon resonans hos låt oss säga svenska studenter i gemen? Bättre har det inte gått med det bibliska symbolförrådet. I en tid som mer än de flesta skulle ha användning för uttrycket »ramaskri», tycks detta i stort sett endast syfta på varje någorlunda irriterad meningsyttring från två eller flera personer, exempelvis mot ändrad sändningstid för ett folkkärt TV-program. Förutsättningen för en sådan förskjutning är självfallet, att varje medvetande försvunnit om vad som en gång verkligen hördes i Rama: »gråt och mycken jämmer. Det var Rakel som begrät sina barn och hon ville icke trösta sig, eftersom de icke mera voro till». Exemplet må vara begränsat, men det belyser den språkliga vulgarisering, som följer i spåren av allmänbildningstraditionens upplösning.

Orsakerna

När man reflekterar över orsakerna till denna sorgliga utveckling, kan man inte värja sig för känslan av att det hela delvis beror på att den klassiska bildningens, eller modestare uttryckt, den klassiska utbildningens, företrädare intill ganska sen tid inte själva riktigt kunnat ge uttryck för och dra konsekvenserna av sin hanterings kulturella betydelse. Latinstudiet, av uppenbara skäl en central beståndsdel i komplexet, lämnar kanske det bästa exemplet. Knut Hagberg, själv den mest lysande exponent för kärleken till det klassiska arvet, har en gång – i boken om »Järnhertigen», 1944, om ej minnet svi-

ker – betonat den otjänst man gjort intresset för latinet, och den tradition vars bärare latinet är, genom en orimlig uppläggning av studiet. I aktningvärd men missriktad nitälskan om det i sträng mening klassiska, bjöd man eleverna på en kost som dels i och för sig var orimligt krävande, dels av ett innehåll som endast i undantagsfall kunde stimulera något verkligt intresse för den materia språket tänktes förmedla. Carl XII läste vid tidiga år Caesars kommentarer till det galliska kriget, liksom självfallet hela *Bellum punicum secundum*; men han hade en speciell motivation, och ingen lär bestrida att studiet i hans fall ledde till bestående insikter och praktiska resultat. De flesta studiosi är emellertid inte i hans situation. Om över huvud något minnesfragment dröjt kvar av studiet av latinsk prosa för låt oss säga trettio år sedan, torde det alltför ofta vara en dunkel och ödslig röra av marschrutter, bivacker, styrkebesked och flodövergångar, intressanta nog i sig själv, men meningslösa för mottagaren, emedan han ej haft tillfälle och förmåga att insätta dem i ett verkligt sammanhang.

Den verkliga nackdelen med detta var inte endast att i allt för många fall – för att än en gång citera Carl XII:s läroplan – »en leda vid studiet» måste ha insmugit sig i ovilliga disciplars sinne. Det verkliga bekymret är ett annat: att denna metod inte gett, inte kunnat ge, det som studiet framförallt skulle ha tjänat till, nämligen en insikt om det klassiska stoffets, det latinska språkets förblivande betydelse i den västerländska kulturtraditionen. Det

rätta hade givetvis varit att gå baklänges, att efter inhämtandet av nödiga elementa syssla med den litteratur som – utöver den ej ringa meriten att göra kunskapens rötter något mindre beska – hade den förtjänsten att genom sin blotta existens demonstrera den tradition som nitiska lektorer alltför ofta misslyckades med att föreläsningsvis göra trolig.

Fick eleverna egentligen klart för sig, att latinet var det dominerande diplomat-språket fram till Carl XII:s tid? Fick de veta att den store Linnaeus visserligen är den svenska prosans mästare, men att han blev världsberömd på latin? Hörde de någonsin talas om att det naturvetenskapliga genombrottet under 1600-talet likaledes ägde rum på latin – liksom självfallet reformatorernas kamp mot Rom? Jag fruktar att svaret ganska ofta blir nej.

Med andra ord: vad studium som ägde rum av det klassiska arvet slutade alltför ofta där det verkligt intressanta skulle börja: när detta arv börjar att föras vidare, för att sekler och årtusenden igenom, långt efter de klassiska samhällenas undergång, på ett outplånligt sätt prägla hela den kulturtradition som är vår. Outplånligt, trots påståendet om aktuell förskingring, i den mening nämligen att det aldrig kan tänkas bort från den kultur som ligger bakom det allra senaste och mest provinsiella; varför denna samma kultur dess förutan mycket riktigt blir väsentligen obegriplig.

Bättring

Jag är lycklig att säga, att i det konkreta

avsnitt jag hittills ondgjort mig över en bättring tycks ha kommit till stånd genom den nya läroplanen för gymnasiet. I dess efterföljd kommer man visserligen av allt att döma att lära sig mindre latin än förr, men jag skulle inte bli förvånad om det visar sig att man kommer att få större glädje av det man lär, just genom den bredare inriktningen även på sådant som ligger efter guldåldern. Detta är förvisso en ljuspunkt. Olyckan vill endast, att det mörker som borde lysas upp är alltför massivt för att nämnvärt skingras med så små medel.

Det grundläggande problemet är nämligen inte den i och för sig beklagliga upplösningen av klassisk bildningstradition i trängre mening. Vad saken gäller är mer än så, en principiell historielöshet eller historiefientlighet, alltmer markerad ju längre tillbaka i historien man går. Gymnasireformen, om vilken nyss ett gott ord fälldes, erbjuder i dessa stycken en del herostratiskt ryktbara exempel. Såvitt på läroplanens författare kommer an börjar för moderna gymnasister historien c:a år 1000. Rörande antiken och dess övergång till medeltid – med andra ord om den epok då grunden lades till vår kultur – får de nöja sig med minnen av vad som till äventyrs behandlats i grundskolan; varvid är att märka att även på dess kursplan »de senaste århundradena upptar ett dominerande utrymme». – Ett helt fantasitiskt exempel på ett liknande tänkesätt erbjuder läroplanen i filosofi. Under rubriken »några moderna filosofiska riktningar» – om de klassiska nämnes intet –

Den finländska högern och utrikesdebatten

inskräpes uttryckligen att »med tanke på marxismens betydelse i dagens värld bör vid val av de riktningar som skall tas upp i undervisningen denna alltid höra till urvalet». Detta är den enda doktrin som hedras med specialomnämning; bortsett från att Immanuel Kant får komma med, låt vara inom parentes, som exempel på något som kan uppmärksammas »om tiden medger». Mer aningslöst kan likgiltigheten inför historia, tradition och kulturrell kontinuitet svårligen uppvisas i all sin nakenhet.

De stympade klassikerna

Exemplen ovan har alla valts från skolans värld. Frågan hur skolan påverkar samhället och samhället skolan är förvisso alltför stor för att här beröras. Säkert är, att den antihistoriska och traditionsfientliga hållning i stort och smått som man kan lägga märke till i skolpolitiken, har sin motsvarighet på vidare fält än det pedagogiska.

Den aktuella debatten om rätten att stympa och förvanska dramatiska klassiker belyser på ett utmärkt sätt situationen. Vad är nämligen poängen i det yviga talet om att upprätta »en levande relation» till klassikerna genom att skriva om dem till socialister, aktivister, fredskämpar, antiimperialister eller vad annat som kan

finnas gångbart? Självfallet den sällan klart uttalade – möjligen sällan klart tänkta – idén, att en levande relation förutsätter att det man träder i relation till är ungefär likt det man till vardags har omkring sig. Vilket är detsamma som en förskrämd oro att komma i kontakt med något nytt – låt vara att det nya skulle vara gammalt, i vissa fall mycket gammalt; att möta en tanke man inte har tänkt, en åsikt eller ett förhållningssätt som man inte omedelbart känner igen. Principen är densamma som att resa till Spanien för att med svett och skoskav söka sig fram till en restaurang där man kan vara säker på att få bruna bönor med fläsk.

Den aggressiva provinsialismen i rummet, motviljan mot folk och lokaler som avviker från det man har hemmavid, betraktas sedan ganska länge som en defekt; i varje fall som en beklagansvärd beskärning av den drabbades egna livsmöjligheter. Provinsialismen i tiden tycks, av outredd anledning, i vida kretsar mötas med största högaktning.

Ett vemodigt förhållande; med tanke på hur mycket av mänskliga värden som därigenom kommer att i onödan förbli outnyttjat av så många. Hur mycket mer som faktiskt vilar i det förgångnas brunn än det som bullrar på nuets yta.